

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՂԱՆՆԻՍ ԵՄԱՆՈՒՄ

ԽՐԱՎԱՐԱՏՈՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ. ՂԱԼԱՌԻԱ. ԵՍԿԻ ՊԱՆԳ ՕՍՏՐԱՆԻ
Խմորագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ
գրութիւն եւս չի դարձուիր

Bureaux du Journal "HAÏRÉNIK",
GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTTOMANE

10 ՓԱՐԱՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ. ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԽՐԱՎԱՐԱՏՈՒՆ
ԱՐՓԵԱՐ ԱՐՓԵԱՐԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ	
Գրք	Համար
1	300
2	40
3	100
4	50
5	25
6	300
7	25
8	300
9	25
10	300
11	25
12	300
13	25
14	300
15	25
16	300
17	25
18	300
19	25
20	300
21	25
22	300
23	25
24	300
25	25
26	300
27	25
28	300
29	25
30	300
31	25
32	300
33	25
34	300
35	25
36	300
37	25
38	300
39	25
40	300
41	25
42	300
43	25
44	300
45	25
46	300
47	25
48	300
49	25
50	300
51	25
52	300
53	25
54	300
55	25
56	300
57	25
58	300
59	25
60	300
61	25
62	300
63	25
64	300
65	25
66	300
67	25
68	300
69	25
70	300
71	25
72	300
73	25
74	300
75	25
76	300
77	25
78	300
79	25
80	300
81	25
82	300
83	25
84	300
85	25
86	300
87	25
88	300
89	25
90	300
91	25
92	300
93	25
94	300
95	25
96	300
97	25
98	300
99	25
100	300

طبعة اوله اسكي باق عثمانیه
فمنه منى اداره خاتمه

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱՐ

Պարահանդեսները վերջացան, ուրեմն հիմա կրնանք աւելի անկախորէն խօսիլ, վախ չունենալով թէ դուրէն հասցիներու վնասներ մեր տեսութիւններովը:

Պարահանդեսի մը առաջ բերած տնտեսական եւ առողջապահական շարիքներու մասին մեր համոզումները բացատրեցինք անցեալ պարի: Կը յուսայինք Միացեալ-Բնկերութիւնը տարուան մը մէջ ժամանակ կ'ունենան մտածելու թէ ինչ նոր միջոցով կրնան իրենց դպրոցներուն ծախքը հայթայթել առանց ազգը երկնարկելու կայսրատոնի անպատեհութեանց: Սակայն տարին լրացաւ եւ ուր որ էինք անցած տարի կը դառնային հոն:

Հաւանքէն Միացեալ-Բնկերութեանց վարչութիւնը հաւատարմով կը մնայ տնտեսագիտական սկզբունքները մը—որ անցողաբար ըսենք տնտեսական անիրաւութեանց ու շարիքներու անցամաքելի աղբիւրն է—թէ երբեք հրաժարելու չէ հասցի ժողովը մը, ինչ որ ալ ըլլանանոր հետեւանքները:

Միացեալ-Բնկերութեանց վարչութեան մտածելու եղանակի մասին այս կարծիքն ունենալով, չենք կրնար ապահովաբար ըսել, թէ տարուան մը մէջ անպատեհաւ պիտի փոխեն իրենց դրութիւնը: Բայց յառաջդիմութեան հաւատացողներէն ենք, ուստի առանց վհատելու մեր համոզումները միշտ կը պարզենք: Արդէն այս տարի երկու պարահանդես պակաս ունեցանք, Ազգանուէր Հայուհեացը եւ Դպրոցասէր Տիկնայնցը, որք անշուշտ մտադրած են պարահանդեսէ տարբեր միջոցներով հայթայթել իրենց պէտք եղած գումարը: Այս ալ մեծ բան է:

Միացեալ-Բնկերութեանց այս տարուան պարահանդեսը ակներեւ ցոյց տուաւ թէ ժողովուրդը զգալի կերպով սկսած է պաղիլ պարտահանդեսէն, եւ աւելի զդաւր կերպով վարժուած է սիրել ընկերութիւնը:

Ուրախ իրիկուան պարասրահին տեսարանը կը հաստատէ առաջին ճշմարտութիւնը, իսկ հանդիմանականութեանց դիրքութիւնը անպայցոյց է երկրորդ ճշմարտութեան: Այժմ ամենքս ալ կ'ընդունինք թէ ինչպէս որ մեր կրօնական բազմադարեան հիմնարկութիւնը անբաժանելի են մեր տոհմային բարքերէն, նմանապէս Միացեալ-Բնկերութիւնը ալ կենսական մաս կը կազմեն մեր հանրային կեանքին:

Միացեալ-Բնկերութիւնը երբ մէկ կողմէն մեծ բարիք կ'ընեն աղքատ ժողովրդին, միւս կողմէն ալ բարոյական ազդեցութիւն ունեցած են եւ ունին քիչ չափ ունեւոր դասին վրայ: պարտաճանաչութիւն կը ստրկեցնեն:

Հայերը պարտաճանաչութեան

վրայ գրեթէ զաղափար չունին: Իրաւ է որ շատ բաներ կ'ընենք, կրօնական, կրթական, բարեպաշտական հաստատութիւններ կը պահենք, բայց առանց որոշ դիրքակցութեան մը: պարզապէս պարսկական սովորութիւն մը, առանց դրութիւն մը կը մղէ դիմել: այսպէս տեսած ենք, այսպէս կ'ընենք: ինչպէս որ մեզուն իր մեղքը կը շինէ, թնաղուով, մենք ալ նմանապէս հօրենական արիւնքէն ժառանգուած բնազդովն կը հետեւինք մեր հիմնարկութիւնները պահպանելու համար:

Սակայն արդի Հայերը նախնիներէ ստացած ժառանգութեան վերայ երկու կարեւոր յաւելում ըրած են, մին Ազգ. Հիւանդանոցը, միւսը Միացեալ-Բնկերութիւնը: Այս երկու կարեւոր հաստատութիւնները պարտաճանաչութիւն կը ստրկեցնեն մեզ, նոր պարտականութիւններ դնելով մեր վրայ ու զմեզ անոնց վարժեցնելով: Միացեալ-Բնկերութիւնը եթէ ուրիշ բան մը ըրած չըլլային, այսքանով իսկ շատ կարեւոր ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլային մեզ:

Միւլթարական երեւոյթ մըն է որ ըմբռնած ենք թէ Միացեալ-Բնկերութեանց յարատեւութեանը հոգածու պարտաւոր ենք ըլլալ: Մեր այս հոգածութիւնը կ'ապացուցանենք այն մեծ դիւրութեամբ որով ամէն տարի առանց դժկամակերտ սիրայօժար կը նպատենք Միացեալ-Բնկերութեանց: Ատեն մը շատ մեծ ու դժուարին գործ մըն էր այդ հանդիմանականութեան ձեռնարկը: պարահանդեսին համար դեպքանքներու շարքուցիչ հոլանին պէտք էր, որպէս զի Հայերը ամբողջապէս զոհուած էին իրենց նախնի ստակ տույի յանձնաժողովին անդամները մեծ յողմութիւններով կ'ենթարկուէին, փողոցէ փողոց, խանութ խանութ, տունէ տուն վազվաւառելով: Հիմա այդ ամէնը եւ թէ ոչ բոլորովին գէթ մէկ մասով վերջացած է: հանդիմանականութիւնը կը կատարուի գրեթէ մեքենաբար:

Այս երեւոյթին հանդէպ Միացեալ-Բնկերութիւնը մտածելու չէ թէ ինքն ալ պէտք է հետեւի Հիւանդանոցի օրինակին: Ժամանակը հասած չէ՝ արդեօք որ կրթական նպատակի մը համար հանդիմանականութեան երկպառակն ու եւրասպտիկն ալ չլսանենք այնպիսի դրօսանքի մը համար որ վատաբողջ է թէ նիւթապէս եւ թէ բարդապէս:

Այն օրը որ Միացեալ-Բնկերութիւնը առանց պարահանդեսի մը հրապարակն այլ իրենց նպատակին օգտակարութեանը միայն վատահանալով ազդին ներկայանան իրենց դպրոցներու ծախքերը պահանջելու, այն օրը տեսած պիտի ըլլանք պարտաճանաչ բարոյականին ստիճան մը եւս բարձրացած ըլլալուն մէկ նշանն ալ:

ԳԻՒՏ ՄԸ

Բ.

Իր պաշտօնութիւնը, իր ուժը, Դպրաց դասը կը պարտի զլիաւորաբար նախատինքի մը:

Այն «ուսումնարանը» որ այսօր Դպրաց դասին վրայ, կը համարուի, գոյութիւն չունէր Ղազէղի օրովը: Դպրի աղայները «չունէ մը քաշելու» համար կը հաւաքուէին այն սրճարանը որուն համար ալ ատենն ալ տիեզերական էր Պարսի մէջ: Օրթա խառնէն: Կապէնքներն երկընցուցած ամենքն ալ կը ծխէին ու կը հանգստանային:

Հոն կուգային ուրիշ աղաներ ալ որոնցմէ ոմանք տեսակ մը արհամարհանք կ'ուզէին ցոյց տալ եկեղեցիի համար աշխատող աշխուժարտ, անձերուն: Ամէն տեղ եւ ամէն ատեն տկարամիտ փառամտները կարծած են ու կը կարծեն թէ իրենց զօրութիւնը ցոյց տուած կ'ըլլէր ինքն արհամարհանք ձեռքանք իտեպահարի մը հետամուտ եղողներուն նկատմամբ: Այս կարգի անամբներն մէկն, որ մարդավարութեան տարրական սկզբունքներուն ալ անգիտակ էր, կը համարձակի օր մը ինքնաշէն մասնուն ըսի:

—Մո՛, տիրացու, Կապէնքն կրակ մը բեր:

Նախապէս հոն գտնուող դպրոցներուն հասցին ուղղուած էր: Եւ նախապէս հասանքէն ժամանակին զօրեղ անձնագործութիւններն մին ըլլալու էր, որ կը համարձակէր այսպիսի յանդիմանութիւն մը ընել:

Դպրոցները որոնց համար պարծանքի տիրուք մըն էր «տիրացու» կոչուելը, ձայն ձուռն չէին հաներ եւ ուղղակի կը դիմէին եկեղեցական մեծ զատաւորին, Ղազէղ Արթինի, եւ իրենց վրայախառն դասը դասուները կը հաղորդէին անոր:

Իսկ ձեռք գործին նայեցէ՛ք, ձայն մի՛ հանէք, հանդիման եղիք, ես անոր կը հասկցնեմ:

Ինչ պիտի ընէ Ղազէղը: Գումար բաւ, չըլլալները, Սամաթիա, չունան, ամէն կողմ կը խօսին այն նախապէսին եւ Ղազէղի եղած դիմումին վրայ:

Ամենուն կարծիքը մի եւնոյնն է, անշուշտ Ղազէղ քիչ պիտի տայ նախապէս: Սակայն ըստի մը որ կ'անցնի ու ամենեւին նշան մը չկայ: հաւանական է որ կարեւորութիւն տուած չըլլայ Ամիրան: —Չէ՛, մեծ բան մը պիտի ընէ: Հետեւեալը Դպրոցները իր գաղաթնակէտն կը հասնի եւ օրերը կ'անցնին:

Կիրակի մը Մայր եկեղեցիին մէջ մեծ վիճուկ կը տիրէ: Ղազէղ եկեղեցի կուգայ, ըստ սովորութեան, բայց իր տեղը չեղծարար, ալ ուղղակի պահարան կը դիմէ, ուր արդէն զրկուած էր մեծ ծրար մը: Մարը ըստով կուտայ, մէջէն ազանչելի շապիկ մը կ'ըլլէ լիմանի գոյնով թաւիչ շինուած:

Դիւպպէն ու խալախը կը հանէ եւ լուսարարին կը հրամայէ որ շապիկն իրեն հագցնէ: հաւանքէն խեղճ լուսարարը կը կարծէ թէ Ղազէղ մտային խանգարման մը ենթակալ է, բայց հրամային վրայ շապիկը կը հագցնէ, ու զատը մտնելով Ղազէղ Արթին Ամիրան այն օրը տիրացու Արթին կ'ըլլաւ:

Դպրաց դասը ուրախութենէն ինք իրմէն զուրկ եղած էր: իրենց պատիւը փառաբարքապէս պաշտպանուած էր, եւ նախապէս իր փոքրագործութեանը պատիւը բարոյապէս կրած: Բարոյական պատիւին ետեւէն նիւթականն ալ եկաւ: Այն ատենի մարդիկը որ յոյակալ էին գաղափար չունէին թէ պատիւներուն օտակային է արհամարհանքը: Ղազէղ տիրացուներուն նախապէս բարոյապէս պատիւն յետոյ հանգարտեցաւ եւ զայն Պոլսէն հետեցնել տուաւ:

Ղազէղի այդ շապիկը պատուի իբր նուիրական աւանդ մը գուրգուրանելով

պահուած է Դպրաց դասին կողմէ եւ առաջին երկու մեծ օր միայն ի տես կուգայ: Ս. Ստեփաննոսին, Երեւման խաչին:

Նախապէս Ս. Ստեփաննոսը Դպրաց դասին պաշտպան սուրբն է, եւ այդ օրը «պաշտօնական հանդիսաւոր ընդունելութիւն» կը կատարուի Ուսումնարանի սրահին մէջ: Ենթահանգրութեան գաղտնիքը կը հերմարտուի «խայտախ ալեթէկոյով» որ Գումարաբուր մէջ «աւանդական» կը կոչուի:

Երեւման խաչը երախտագիտութեան, տիրութեան տարեգրած մըն է: այդ օրը պատարագ կը մատուցուի Դպրաց դասին հանգրուակը բոլոր անդամներուն հոգիին համար:

Դպրաց դասին այդ երկու մեծ տարեգրածներուն Դպրապետը կը հանգի Ղազէղի շապիկը, ու զատը կանգնելով կ'երգէ Ուրեմն հետաքրքիրները եթէ կրնան մտքերին պահել թող անաշխատ տոնին ժամագիրքը Մայր-Եկեղեցին եւ պատմական շապիկը տեսնեն ու քիչ մըն ալ մօտէն ընտելանան Դպրաց դասի ձայնին: Ղազէղ չըսաւ կանգնուած: Դպրաց դասին միայն բարոյական գոհացում տալով—գոհացում որ քիչ մըն ալ իր անձնասիրութիւնը կը գոհացնէր— պաշտպան էր, բարեբար, ու եղաւ դպրութեան (ձայնական) եւ դպրութեան ալ: Երեւման տուաւ ծանրազին բազմաթիւ շապիկներ որք այսօր Դպրաց դասին հարստութեան մէկ մեծ մասը կը կազմեն: Իր հոգիաները կերպով կը գտնուէին Մայր եկեղեցիի թաղական խորհուրդէն ու կը վերադարձան երեւոյթներուն դասատուին սուսակին հայտին:

Որպէս զի դպրոցները Օրթա-խառնէի մէջ ալ եւս անհամոյ հանդիմաններ չունենան եւ միանգամայն «տուն տեղ ըլլան», Ղազէղ ամբար գեղեցիկ չէնք մըն ալ կ'առաջարկէր տուաւ անոնց «ուսումնարան» անունով որ կը պարտականէր եւրեք անեակ, մէկ հիւրանոց, մէկ դասարան, մէկ դիւանատուն, մէկ խառնէ օճախ: Այդ չէնքն յետոյ այրեցաւ ու նորէն շինեցաւ:

Ղազէղի անունը երախտագիտութեամբ ու օրհնութեամբ կը յիշատակուի Դպրաց դասին մէջ ալ:

Բայց կայ անձնագործութիւն մը որ Պէզնան Ամիրային չափ եւ թերեւս անկէ ալ աւելի յարգելի եւ սիրելի պէտք է ըլլայ Դպրաց դասին: այդ անձը իրենց միաբանութեան հիմնադիրն է:

Մականուել մեզ յայտնի չէ: Իր արհեստը, զիրքը եւ ըրած գործը մականունն է, փառքը եւ պատմութեան տեղը կը բռնեն: Ժամագործ մըն էր, Յովսէփ անունով, բարձրագոյն չըլլաններուն մէջ մուտք ունէր, եւ հիմնած է Մայր-Եկեղեցիի Դպրաց Դասը:

Այդ ժամագործը միայնակ «Ժամագործ» Յովսէփի նախաձեռնութեամբ, 100ական մարչիլ կը գնէն եւ անով վազք կ'առնեն: Ենթա-Եկեղեցիի Դպրոցը կը վաւերացնէ այս նոր հաստատութիւնը, որուն կառուցողներն մէջ գրուած է— զիրքի իրաւունք ունենալու համար չօշափելի բարեգործութիւն մը ընելու է— «Եկեղեցիի բուհարի մէջը թշուառ»:

Դպրաց դասին հայրեններն ամէն տարի Ենթա-Եկեղեցիի Դպրոցի հայրենակալու-

թեան դիւանը կը քննէր ու կը վաւերացնէր: սակայն 1860 էն ի վեր է որ այդ հայրեն կը մատուցուի կրօնական ժողովին, Պատրիարքը ընդհանուր միութիւն չի ճանչցուելով:

Ժամագործ Յովսէփի հիմնած եղանակովը շարունակուեցաւ Դպրաց ընկերութիւնը մօտ 60 տարի: Այդ թուականին դրամադիւն նոր կոչում եղաւ: ուսման հիմնը վերստին դրամադիւն զորն ու զնեցին նոր վազք:

Դպրաց դասին նիւթական վիճակը հետզհետէ լաւացաւ վարձքներէ օգտուելով, ուրիշ եկամուտներ ալ ունեցաւ: այսօր 22 վազքի եւ ուսման կայանի տէր են, եւ որոնց եկամուտներով ինչպէս նաեւ հինգ տաղաւարի յիշատակած անկներով ու Ղազէղի կտակին տոկոսով եւս կը հոգան իրենց պարտականութիւնն եղող եկեղեցական ծախքերը:

Դպրաց դասը կը կառավարուի տընթօրէն խորհրդով մը եւ դպրապետով մը: Ծնօրէն խորհուրդը կը բաղկանայ երեք անդամ եւ կը փոխուի երեք տարին անգամ մը: Դպրապետը ցկեանն է: Երբ դպրաց դասին դպրապետը լսելու իղձն ունենայ մէկը, չկարծէ թէ քաղցրիկ ձայներու քաղցրագոյնը պիտի լսէ: Դպրաց դասին մէջ գահնեցողութիւնը կը տրուի նոսրութեան—ձայնի անողոք թշուառին:—

Երբ դպրապետը վախճանի, ամենէն հինգ յաւերթ ընտրուի: Եւ եթէ հինգը լսանք մը հատ ժամանակակցներ են, անոնցմէ մին կ'ընտրուի ընդհանուր դպրոցներու միաձայնութեամբ:

Այժմու դպրապետն է Չօլաքեան Մանուկ աղա, չուխայի նախկին վաճառական որ գործէ քաղաւած է հիմա:

Հաստատութիւն մը որ 174 տարիէ ի վեր կը շարունակուի անընդհատ, ինչ ապագայ ունի:

Նիւթական ապագան կրնանք կատարելապէս ապահովուած նկատել չորհրդի իր վազքներուն, կարածներուն եւ Պէզնան կտակին: Բայց նորընծայ դպրոցները հետզհետէ պիտի բռնեն նախորդներուն տեղը:

Քիչ մը տրամութիւն կայ դպրաց մէջ: Բարոյական տկարացումն զգալի է: Ժամանակին հետ, գաղափարներուն հետ, կը փոխուի ամէն բան: Էսանքը ալ եւս սկսած է շատապակի Ղազէղին էնթաթիւթալէն շապիկն իր կոնակն անընդուն տնկնով:

ՀՐԱՋԻՄԱՆ

ԲԱՏՐՈՆԻ ՅՈՐԵԼԵԱՆԻ

Արեւելեան Հայոց թագաւորի սկզբնաւորութեան երեսուն եւ հնգամեայ յորեւանը մեծ չքով կատարուեցաւ հնգաշաբթի օր, յունուարի 28ին Թիֆլիզի մէջ:

Գաղաթալին թատրոնն, ուր ինչպէս ծանուցած էինք՝ հանդիսաւոր ներկայաւորում մը պիտի տրուէր այդ առթիւ, շատ կանուխէն գրաւուած էր խուռն բազմութեամբ մը հակառակ սովորական գնեցող կրկնապատիկ թանգութեան: Իրապէս «անեղ ձգելու տեղ չկար»:

Թատրոնը մեծ խնամքով ու ճաշակով զարդարուած էր: չքով օթոցներու մէջն տեղ տեղ կ'երեւէին 1858-1893 թուերը հայկական թատրոնի տեսողութեան չըլլալը: Իս

